

NACIONAL

Revistë periodike, letrare, kulturore, politike

Drejtor:
Mujë Buçpapaj

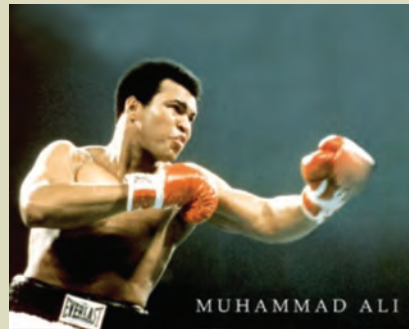
Adresa: Ish-kinostudio "Shqipëria e re", Tiranë
E-mail: nacionalalbania@yahoo.com bucpapaj@yahoo.com

Vajza nga Deçani që refuzoi shpërblimet dhe kërkoi takim me ish presidentin Klinton

Nga Dalip GRECA

faqe 18

Aforizma nga Muhamed Ali

faqe 8

KOSOVA ME DET

Nga Mujë Buçpapaj

Në strukturën e tregtisë rajonale duket se tregu i lirë shqiptar do të jetë ndikues në rregullat e reja të lojës. Nisur nga një përvojë botërore e tregtisë së lirë Shqipëria ka zgjedhur hapjen ndaj fqinjëve, duke hequr të gjithë kufijtë tregtarë. Këtij koncepti i ka shërbyer edhe marrëveshja në parim mes Qeverisë së Tiranës dhe autoriteteve të Prishtinës për përdorimin e portit të Shengjinit apo të hapsirave të tjera përgjatë Adriatikut. Kosova, pas rreth 100 vjetësh po i rikthehet trugut të vet jo më me retorikë politike dhe eksode si më 1999, por me një listë prioritetesh dhe kërkesash për të luajtur rolin e vet këmbëngulës në një treg konkurent rajonal.

Qeveria Berisha e vendosur për të marrë përgjegjësitë e veta ndaj shtetit të ri, pas përfundimit të rrugës nacionale, po nxit nisma që çojnë në thyerjen e izolimit tradicional tregtar, duke u shtuar kapacitetet të pashfrytëzuara portuale të vendit, prurje të reja rajonale të cilat do të integrojnë ekonominë e Kosovës në tregun europian si dhe forcojnë ekonominë e vendit.

Rruga e Durrësit me Kosovën, rruga e Arbërit me Shkupin, hekurudha me Maqedoninë, autostrada me Malin e Zi dhe arteriet e fuqishme që të çojnë drejt bregdetit të jugut deri në Janinë, i japin frymëmarrje Shqipërisë, por edhe rajonit.

Dalja në det e Kosovës e nxjerr atë më shpejt se sa mendohet nga kriza ekonomike, duke prodhuar stabilitet dhe zhvillim të qëndrueshëm për qytetarët e saj.

Projektet energjike mes Tiranës dhe Prishtinës do të rikthejnë fuqishëm potencialet e ekonomike të shqiptarëve, duke shkuar natyrshëm drejt një tregu të përbashkët ose si një shoqëri e zakonshme europiane.

Krijimi i zonës së tregtisë së lirë mes Shqipërisë dhe Kosovës bën të mundur begatimin e shqiptarëve, rritjen e pasurisë së tyre dhe të mirëqënjes në këtë pjesë të botës.

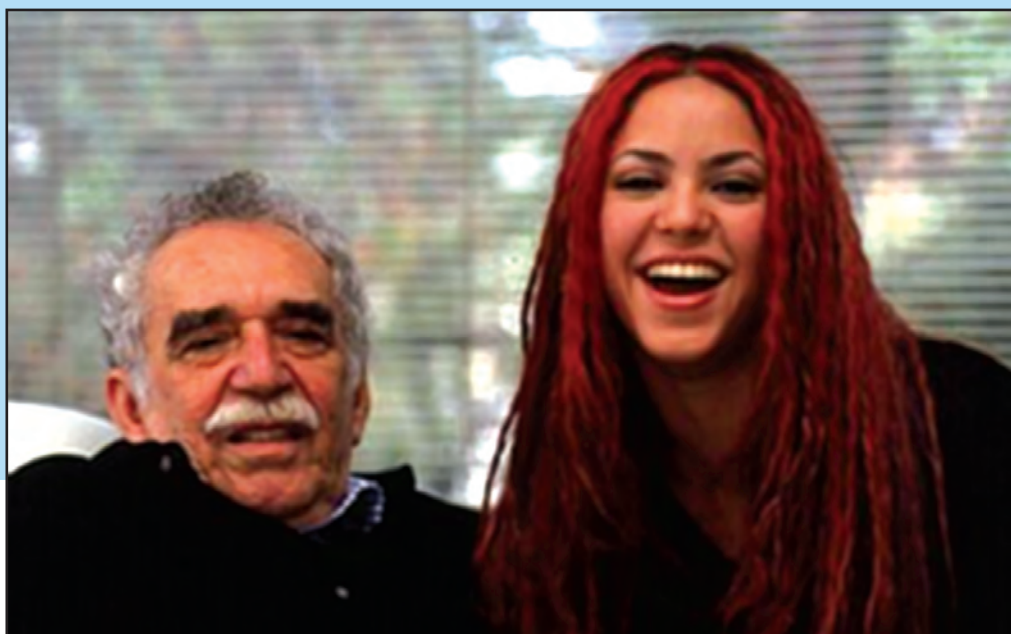
Eksperimentimi i tregtisë së lirë në Europë ka qenë një sukses i plotë, duke kontribuar në akumulimin e një sasive të madhe pasurie që nga lufta e II botërore dhe në vazhdim. Prandaj edhe shqiptarët, pavarësisht se në cilin shtet jetojnë aktualisht duhet të përfitojnë nga beneficet tregut të hapur duke shenuar avantazhe domethënëse.

Nuk bën që edhe pas përfundimit të rrugës Durrës-Prishtinë, bilanci tregtar Kosovë - Shqipëri të jetë në shifrat që është tani.

Transporti, komunikacioni si dhe infrastruktura tashmë kanë dalë përtej kufijve tradicionalë. Përpjekje të tjera do të shohim gjatë mandatit të dytë të demokratëve të Tiranës për të krijuar hapësira të qëndrueshme tregtie dhe zhvillimi.

Nga Gabriel Garcia Marquès

I çmendur pas Shakirës

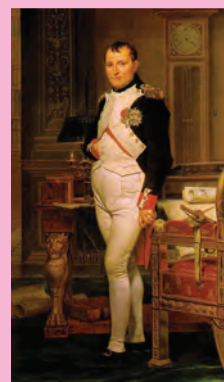
Shakira në sytë e Gabriel García Márquez. Kolumbiani më i famshëm i botës takon kolumbianen më të famshme të botës

faqe 12-13

LETRA DASHURIE TË NJERËZVE TË SHQUAR

Në rrjedhën e shekujve dashuria ka qenë vërtetë e rëndësishme për shumë burra të famshëm e të shquar.

faqe 8

Publikoni biznesin tuaj në "Nacional"

Publikoni biznesin tuaj në "Nacional", vendosni kontakte me studiot më të njohura të tregtisë së banesave, apartamenteve, trojeve, makinave, në Tiranë, Shkup dhe Prishtinë. Publikoni kërkesat tuaja për punë dhe "Nacional" ju ndërmjetëson pranë kompanive më të medha të biznesit në hapsirat shqiptare. Dëshironi të shisni, të blini, të jepni me qera shtëpi, vila, apartamente, lokale, makina etj, sillni njoftimet tuaja pranë "Nacional." Keni nevojë për të porositur makina nga jashtë shtetit dhe sipas shijeve tuaja dhe me çmime të favorshme? Keni interes të vazhdoni studimet në universitet private, të siguronit përgatitje për konsultime për maturën shtetërore në të gjitha lëndët, keni dëshirë të vendosni kontakte me vajza dhe djem në Prishtinë, Shkup, Ulqin, Tiranë etj, "Nacional" ju afron hasirat gjithshqiptare pasi shpërndahet në Shqipëri, Kosovë dhe Maqedoni. Ne jemi një. Kërkesat tuaja për shitje, blerje dhe informacione të tjera të biznesit do të lexohen edhe në radio "Nacional."

Për të kontaktuar me "Nacional", nisni informacionet tuaja në adresën: nacionalalbania@yahoo.com dhe tel: +355 68 37 40 669.

Krisjet e thellësive

Poezi nga Skënder Sherifi

faqe 4-5

Xhaxhai

Tregim nga Sulejman Mato

faqe 7

Koha dhe metafora

Studim nga Gjekë Marinaj

faqe 14-15

Autocensura në poezinë shqipe në Kosovë

Kritikë nga Milazim Krasniqi

faqe 10-11

Njëvjetori i pavarësisë

Koment nga Agim Gjakova

faqe 3

Shoqëria që s'merret vesh me vetveten

Koment nga Lindita Sejdiu

faqe 3

Çamëria si duhet të jetë

nga Arben Çokaj

faqe 20

Ftoftë në Tiranë

Poezi nga Rexhep Polisi

faqe 6

Nga Gjekë Marinaj

Një nga kuptimet e fjalës metaforë është se përfaqëson një figurë të komunikimit apo një simbolikë dhe nuk përfaqëson fjalë për fjalë materiale të vërteta, çka do të thotë se nuk është ajo që thuhet se është. Kjo quhet shpërbërje, por është një shpërbërje e rregullt. Ajo nënkupton se në se ekzistojnë kundërshtitë midis metaforave, është ashtu siç duhet të jetë. Ne e përdorim metaforën kur nuk mund të përdorim terminologji e cila është absolute, rrëfimtare, e plotë ose e qartë. Kur ndodhet jashtë gjuhës së kuptueshme për ne, një nga mënyrat për të korrigjuar një metaforë është të përdorim një tjetër. Dhe nëse përdorim shumë metafora, ne jemi duke korrigjuar një nga metaforat me kuptimin e një tjetre. Kjo është një mënyrë e re për të arritur të vërtetën. Koha është e vërtetë, ashtu sikurse raca njerëzore është e vërtetë. Nuk ka asnjë fushë të studimeve njerëzore apo të mendimit, e cila nuk përfshin kohën në një formë apo në tjetër apo që nuk e përdor metaforën si një makineri për të nxjerrë kuptimin e saj përmes një ideje apo një tjetre. Si një prej riteve të rëndësishme, problemi moral dhe filozofik, koha së bashku me hapësirën ka qenë më e përdorura dhe një nga konceptet shkencore më të diskutuara, që nga koha e grekëve të lashtë e deri në kohën e filozofëve bashkëkohorë. Koha si një subjekt është e pashmangshme sepse sa herë mendojmë apo flasim për kohën, duhet të përdorim metaforën e kohës për ta thënë atë. Ajo ka natyrë vet-këshilluese, dhe lidhet me çështjen e ndërgjegjes dhe qëllimit tonë. Përveç kësaj qëllimi i origjinës së universit lidhet ngushtë me konceptin e kohës. Koha është koncept i së bukurës dhe është shumë e vështirë të flasim për bukurinë pa folur për kohën, është shumë e vështirë të mendojmë për të shkuarën dhe të ardhmen pa menduar për mënyrën se si besohet të jenë ndikimet. Për rrjedhojë koncepti i lirisë është një pikëpamje kryesisht politike, sociologjike dhe etike, e cila është e lidhur gjithashtu ngushtësisht me konceptin e kohës.

Pa ndihmën e metaforës do të ishte pothuajse e pamundur të shpjegohej koha, të grisej veli i kohës dhe të pranohej përjetësia. Ndërsa studiojmë kohën, përvoja dhe të jetuarit e kohës duket se bëhen gjithnjë e më të rëndësishme në vetvete. Për shembull në gjysmën e dytë të "Përrallë Dimri" nga Shekspiri, vetë koha sjell një lloj ringjalljeje, sjell një si çlirim. Në veprën "Parajsa e humbur" të Miltonit, gjejmë mënyrat e pranimi të formave të Perëndisë drejtuar njerëzve, me terma të historisë së vërtetë dhe të evolimit të mendjes. Me Darwinin ekziston një lloj misteri laik, madhështi e jetës së vërtetë për evolucionin e të gjitha llojeve prej të gjitha etapave të natyrshme. Nga Teilhard de Chardin-i gjejmë një autor plotësisht të ndryshëm i cili e konsideron evolucionin si metabolizëm të vërtetë, apo ende si gjasa të krijimit të Perëndisë, të hyjnore. Për të përjetësia nuk është vetëm një mister i madh, por është përmbushja e padiskutueshme e kohës, e cila është ideja e lartë frymëzuese. Platoni thotë në mënyrë të veçantë se ajo që lëviz apo ndryshon është gjithmonë e papërsosur. Arsyetimi i tij është se nëse diçkaje i duhet të lëvizë, ajo ende nuk e ka kuptuar se ku mendohet të jetë, të tregojë se vetëm diçka që nuk lëviz dhe nuk ndryshon mund të jetë e përsosur.

Me këto thënie më duket se Platoni po arsyeton si më poshtë, kur të gjitha veprimet dhe mendimet synojnë të arrijnë drejt përsosjes, ne kemi pakënaqësi me këtë lloj përsosmërie. Ai e identifikon përsosmërinë me të vërtetën, mirësinë dhe bukurinë. Por sërish thuhet se jemi në kohë (dhe këtu ai flet për kohën në mënyrë miturake) ku koha është imazhi i prekshëm i përjetësisë. Prandaj mund të themi se këto histori, analogjia dhe metafora përbëjnë a) esencën e simbolikës se sa të realitetit. b) esencën e ndryshueshmërisë se sa të pa ndryshueshmërisë dhe c) esencën e

larmisë se sa të njëtrajtësisë. Edhe pse përmban shumë material metaforik të vlefshëm me metaforën e kohës sa për të shkruar disa libra, ky leksion nuk do të ishte thjesht një listë e metaforave të përdorura nga autorë të ndryshëm gjatë gjithë jetës së tyre. Kjo do të përqëndrohej më shumë në ndërthurjen e koncepteve të kohës, në vështirësitë për të cilën filozofët dhe shkencëtarët kanë qenë dhe janë përballë vendosur me detyrimin për të kundërshtuar jo vetëm idetë e mëdha të njëri-tjetrit për kohën, por gjithashtu shpesh herë edhe mendimet e tyre personale. Si shumë studime të kësaj natyre ky studim do të nxjerrë më shumë pyetje se përgjigje.

Le ta nisim me Agostinin, i cili shumë kohë para nxjerrjes së teorisë së relativitetit, mohonte në mënyrë themelore ekzistencën e pranisë universale dhe kundërshtonte plotësisht mendimin universal të njerëzimit që me mënyrën e tij të veçantë mori parasysh vetëm mendimet analoge. Shembulli i mëposhtëm ilustron arsyetimin e tij në ndryshim nga racionalizmi njerëzor dhe kohor. Ai do të diskutonte se në termat e kohës do të ishte gabim të flisje për vitin e tanishëm (le të themi 2007) sepse tani jemi në muajin shtator. Apo nuk mund të flasim për muajin e tanishëm, sepse disa muaj prej vitit 2007 pothuajse kanë kaluar dhe pritet një kohë tjetër të kalojë. Megjithëse Ajshtajni do ta kundërshtonte idenë e Agostinit duke e diskutuar atë, kjo është e tashmja, e ardhmja është gjithçka, koha dhe hapësira duke përfshirë këtu edhe shpejtësinë e dritës.

Madje edhe Rrëfimi i Agostinit na çon drejt një tjetër konceptimi në lidhje me kohën, nëse nuk ka të shkuar apo të ardhme, ka vetëm të tashme, atëherë mund ta interpretojmë të tërën si një thënie që nënkupton se koha është qesharake për Perëndinë. Po ta kuptojmë zmadhimin alegorik të domethënies së fjalës "qesharake" thënia na hap një dritare të re për të kuptuar se si Perëndia skicon një figurë të qartë të kuptimit në lidhje me kohën. Që në kohën kur diçka është thënë apo është bërë, ajo ka kaluar, Perëndia krijon të tashmen si mjet i rëndësishëm për të kuptuar ekzistencën dhe qëllimet tona mbi tokë.

Pasi kemi hasur një sërë mendimesh, jam i bindur se qëllimet e njerëzimit janë jo gjithmonë të rëndësishme aq sa janë qëllimet hyjnore, edhe pse nuk duhet të praktikojmë të njëjtin moral duke iu shfaqësuar Perëndisë sikurse do të vepronim me njerëzit. Sigurisht që këtu ka ende pyetje për t'u bërë sesa përgjigje për kuptimin e Agostinit në lidhje me kohën dhe matjen e saj. Edhe Agostini i drejtohet poezisë për ta ndihmuar, kur vjen çasti për të zbuluar një formë bindëse për të kufizuar dhe matur të tashmen me njësinë e kohës: "Zoti Krijues i të gjithës (Deus Creator omnium) – ky varg përbëhet nga tetë rrokje, ku ndërthuren rrokjet e shkurtra me ato të gjata. Kështu pra katër rrokjet e shkurtra (e para, e treta, e pesta dhe e shtata qëndrojnë më vete në lidhje me katër rrokjet e tjera të gjata (e dyta, e katërta, e gjashta dhe e teta). Çdo rrokje e gjatë kërkon dy herë më shumë kohë të shqiptohet se rrokjet e shkurtra. Kur recitoj fjalët, vë re gjithashtu se ajo qëndron në këtë pozicion, sepse është e dukshme për të kuptuar perceptimin" (Agostini, 241).

Këto pikëpamje filozofike, me sa duket nuk marrin parasysh faktin se ne qeniet njerëzore kemi ndërgjegje dhe është zgjedhja jonë për ta ndjekur atë. Edhe pse kjo mund të duket koncept i krishterë, traditat e tjera fetare në të njëjtën kohë kanë mendimin e ndërgjegjes dhe e

kuptojnë se njerëzit kanë idenë e brendshme se cila është e mirë apo e keqe. Dhe për këtë do të ndjenim se do të ishte e gabuar për Perëndinë të krijojë një racë që vazhdon e lufton për të gjetur labirintet e së shkuarës, të tashmes dhe të ardhmes. Si mund të përfitojë Perëndia nga dobësia jonë? Po ne si mundemi? Përse krijojmë qenie të zhytura në kohë që flaken jashtë në këtë mënyrë dhe ndahen nga çasti decimale në pafundësinë e së tashmes, të ndarë nga lumturia hyjnore, nga realiteti hyjnor?

Për mua është e vështirë të pranoj idenë se në se do të kishin sy për ta parë atë, do të jetonim në parajsë, sepse kjo është parajsa. Për mua është e vështirë ideja që do të thotë se e vetmja që na mban të lidhur nga përmbushja e përsosmërisë e një mrekullie pafundësisht mahnitëse është vetëm përshtatshmëria jonë me të, e cila do të thotë mungesa e mirënjohjes sonë për të.

Meqenëse vij nga Ballkani i shekullit të 20-të, nuk është e vështirë për mua të kuptoj, se ne si njerëz ende zhytemi në një botë në të cilën bëhen vepra të tmerrshme ndaj njëri-tjetrit. Por gjithashtu e di se shumica e njerëzve në botë janë të mirë. Sidoqoftë mua më duket se ndoshta ka diçka për ekzistencën e përkohshme, ekzistencën në kohë që nuk është thjesht e keqe, por është plotësisht me vlera, që të mund t'i japë vlera krijimit të një qenie edhe pse kjo krijesë nuk do t'i bindet Perëndisë dhe të humbasë vetveten në vuajtje të shumta dhe me të ligën. Por serish diçka e tillë ia vlen. Kjo më çon tek ideja e Agostinit për mirësinë, e cila është ajo që mendojmë për të mirin, si dikush që bën vepra të mira për të tjerët dhe dikush që është i këndshëm, i dashur dhe ndihmues ndaj të tjerëve. Apo ajo që shumica e njerëzve, përfshirë këtu edhe Agostinin do të binin dakord në atë që një njeri i mirë ndoshta mund të jetë ai që e do Perëndinë dhe i shërben atij.

Por çështja që kam me të është se përkufizimi i "së mirës" do të thotë t'i shërbesh diçkaje apo dikujt. Por çfarë dobie ka t'i shërbesh dikujt? A nuk do të thotë kjo në një farë mënyre se përgjegjësia e mirësisë mund të ndalë diku? Por nëse mirësi thjesht do të thotë t'i shërbesh diçkaje tjetër që është e mirë, atëherë ku do të jetë mirësia e vërtetë e cila po jepet me të vërtetë? Pra duhet të jetë diçka që është me të vërtetë e mirë në brendësinë e saj. Për këtë ka një fjalë se ajo që është e mirë në vetvete, fjala është e bukur. Ajo që është e bukur nuk është se detyrimisht i ndihmon diçka tjetër. Në të vërtetë pjesë e këtij përkufizimi është se nuk po i shërben asgjëje. Sigurisht ka diçka që është e bukur, por për këtë bëjmë një dallim midis të dobishmes dhe të bukurës. Sipas asaj e përkufizojmë të "mirën" në dy grupe, e mira është

PLANE, METAFORA, NDRIÇIM I MADH

e dobishme që do të thotë se i shërben diçkaje dhe e mira e cila thjesht është e tillë në vetvete. Prandaj çfarë përmban tjetër e mira në vetvete, nëse ajo nuk është bërë realitet në të tashmen? Agostini do t'i shtonte shpirtin njerëzor si vendi i mirësisë. Por sipas pikëpamjes së Agostinit (së paku mënyra si e kuptoj atë) shpirti është diçka e vendosur në trupat tanë që mban shënime gjatë tërë jetës dhe pastaj rikthehet tek Perëndia, i dorëzon atij të gjithë informacionin për veprimet tona. Nëse kjo është kështu a nuk do të ishte më mirë po të mos kishim këtë regjistër, këtë spiun të brendshëm? Kështu pra, përse sfumohemi prej kohës? Në se Perëndia përdor shpirtat tanë për të marrë informacion, përse do të merrte shënime ndaj diçkaje që krijoi? Nëse është me të vërtetë e kudondodhur, Perëndia do ta kuptonte veprën që krijoi, por jo shpirtin e krijimit. Por nga ana tjetër, Hyjnorja në vend që të krijojë duhet në të vërtetë të delegojë apo në njëfarë mënyre të izolujë pjesë të kudondodhjes së tij, pjesë të përcaktimit të gjendjes kudo. Kjo është dhuratë e hyjnore dhe një dhuratë mbetet thjesht dhuratë, nëse në njëfarë mënyre në të vërtetë bëhet një gjë e veçantë dhe çon tek ekzistenca e cila është e vlefshme në vetvete, që do të thotë se natyra e Perëndisë në vetvete është sakrifikuere.

Sigurisht që Sofokliu tek "Edipi Mbret", përdor mënyrën filozofike e dramatike për të treguar gjendjen e tij për fatin e paracaktuar të njeriut. Edhe pse përballat me të njëjtat çështje që relativisht lidhen me kohën, i përket tërësisht një periudhe kohore krejt të ndryshme nga ajo e Agostinit. Kjo mund të jetë një nga arsytet për të cilën ai u drejtohet perëndive jo drejt për së drejti, por përmes njerëzve që ata kanë krijuar: "Çfarë është ajo gjë që ecën me katër këmbë në mëngjes, dy këmbë në mesditë dhe tre këmbë në mbrëmje?" (Sofokliu 26). Edhe pse përmbi të gjitha vendimet njerëzore sipas pikëpamjes së tij janë të parëndësishme ndaj fatit, metafora e tij e natyrshme për kuptimin e tre mënyrave është mendimi se e ardhmja është më e fuqishme se e tashmja. Kjo është forma e tij për t'i vënë në kurth lexuesit duke u kërkuar se si të merren me orakujt e shenjtë që tregojnë se do të kryejnë krime të rrezikshme. Por ende qëllimi i tij është përdorimi i mjetit, por instrumenti që përdor na tregon se ai që krijon instrumentin pothuajse e ka edhe konceptin e së ardhmes. Sepse ti duhet të përgatisësh instrumentin, të duhet të jesh gati të kesh një histori për ato gjëra që do të ndodhin në të ardhmen në mënyrë që të jemi të aftë për ta përdorur atë. Në këtë rast, Edipi është thjesht një kukull e perëndive. Të gjitha vendimet e çonin drejt udhëkryqeve. Ndërsa shumica e njerëzve duhet të kalojnë nëpër udhëkryqe për të marrë vendime se në cilën rrugë të shkojnë, ai nuk mund t'u shmanget

këtyre udhëkryqeve dhe vendimeve që ndërmerr. Për të shenja e lirisë kthehet në simbol të besimit, ndërsa "fryma e luftës shpërthen nga qyteti/përmes jehonës së lutjes dhe vajtimit" (Sofokliu, 3).

Ajo që fshehim është një tmerr i jashtëzakonshëm. Ajo që është e tmerrshme për të, është se nuk është pika e vërtetë e vendimit. Këmbët tona në mënyrë të figurshme janë të lidhura së bashku. Ne përbëhemi brutalisht nga mjetet tona, nga planifikimet për të ardhmen dhe çdo sjellje është synim për të parashikuar të ardhmen duke e krijuar atë. Atëherë si arsyetojmë? Cila është njësia matëse kryesore e logjikës? Në vend që të marrim vendime dhe të jemi të lirë, mbi të gjitha të jemi përgjegjës, duhet të

marrim një vendim për të ecur në një rrugë apo tjetër. Nëse në të vërtetë kjo do të përbente tërësisht një vendim mashtrues dhe në të vërtetë kjo duhet të çonte gjithësesi në një farë mënyre, çasti i zgjedhjes do të ishte plotësisht i kotë.

Nëse Edipi vendos ta veçojë lirinë dhe më vonë ta ndjekë "atë rrugë", situata në të cilën e gjen vetveten është se ai vret babanë dhe martohet me të ëmën, siç edhe parashikohej. I vetmi ndryshim është se në të vërtetë nëse ai shkon në rrugën e parashikuar, do të ishte moralisht përgjegjës përse kishte kryer një krim të tillë. Por nëse kalon nga prirja morale dhe thotë, jo, nuk kam për ta kryer këtë krim(!), atëherë është duke kundërshtuar perënditë. E sërish, nëse pranon atë që Perëndia thotë se është duke bërë, atëherë ka për të qenë moralisht përgjegjës në të njëjtën kohë edhe për krimin.

Sikur të mos mjaftonte, problemet e orakullit e çuan në një tjetër dramë, në një tragjedi fizike, Edipi verbon vetveten. Pyetja është, përse ka një fat të tillë kaq të tmerrshëm? Ai e bëri këtë gjë në kontekstin e qëllimit filozofik për të gjetur një formë të rëndësishme për t'u bërë i rëndësishëm, me të cilën ai do të vërtetonte diçka. Por këtu kemi të bëjmë me një tjetër pikëpamje. Thënia e Sofokliut duket se është kjo, se ne krijesat jemi të aftë të veprojmë, domethënë të qëndrojmë në procesin e vijës lineare të gjuhës, të jemi në gjendje të shtojmë thënie vet referuese, që dëmtojnë thellësisht përcaktimin e sistemit me të cilin nisëm. Çështja e tij është edhe më problematike, kur ai kreu një krim të tmerrshëm ishte njëra anë, por kur e ndëshkoi vetveten për krimin e tmerrshëm që kreu, kjo fillon dhe bëhet diçka tjetër. Duke u sjellë kështu, ai e kthye vetveten në diçka tjetër dhe tani ai nuk është vetëm kriminel, por njëkohësisht edhe ndëshkues.

Një mënyrë tjetër pozicionimi është diçka si p.sh. një sistem drejtësie që ndëshkon njerëzit për ato krime që nuk kanë pasur qëllim t'i bëjnë nuk përbën sistem drejtësie. Nëse ndodheni në një situatë ku kryeni një krim të tmerrshëm dhe perënditë synojnë t'ju ndëshkojnë për këtë gjë, nëse ndëshkoni vetveten për të, jeni duke treguar turpërimin e rrethanave të para të pasojave. Kështu veproi edhe Edipi, verboi veten për të ndëshkuar vetveten, apo për të ndëshkuar Apolon? Edhe pse nuk kemi për ta gjetur kurrë përgjigjen, ajo që e bën Edipin të admirueshëm dhe një përfaqësues të asaj që e bën racën njerëzore të ketë mbi të gjitha vlera, është në mënyrë të veçantë nevoja për ta njohur.

Tek "Katër Stinët", T. S. Eliot përdor metaforën e rrotës dhe majën e mprehtë të mekanizmit rrotullues si një mënyrë për t'u marrë me çështje të ndërlikuar të kohës dhe përjetësisë. Por metafora e tij e fuqishme për marrëdhënien midis kohës dhe përjetësisë është ndërthurja e përjetësisë me kohën. Koha, koha e shkuar, koha e ardhme: Koha e tashme dhe koha e shkuar janë që të dyja ndoshta të tashme në kohën e ardhme (Elioti, 13). Vargjet e para të poezisë shërbejnë si hyrje. Në dy vargjet e para poeti jep universin e tërë. Ai na sjell një univers që për shembull për Albert Ajnshtajnin nuk është i panjohur. Një univers në të cilin në një farë mënyre, e ardhmja po pret për të tashmen dhe e shkuara ndodhet gjithmonë atje. Thënia e tij filozofike për ne është se "Nëse e gjithë koha është e tashme e përjetshme/gjithë koha është e papërbushur. (Elioti, 13). Me papërbushje sigurisht që nënkupton se nuk mund ta kthejmë mbrapsht. Por, fjala shpengim është gjithashtu fjalë morali, d.m.th nuk ka falje.

Nëse koha do të ishte një palë shina hekurudhore dhe ne ndodh që ndodhemi atje, në një farë mënyre tek një vëzhgues i mbinatyrshëm, nuk do të na duhet të kemi vëzhgues të mbinatyrshëm, sepse ndodhet gjithmonë këtu dhe na ndodh të gjendemi atje me perspektivën tonë për të dhe kjo është e gjitha e tashme. Me fjalë të tjera, gjithçka që do të ndodhë në të ardhmen është e fshehur, duhet nxjerrë, nga e shkuara e universit, gjithçka është një makinë gjigante. Ndryshe nga Platoni, Sofokliu dhe Agostini, Elioti thotë se e ardhmja rilindet në çdo sekondë. Në këtë pikë po kundërshton në të njëjtën kohë atë që ka thënë më parë.

Përmes kësaj ai nis një diskutim, një mosmarrëveshje me vetveten. Ai tashmë na sjell një tonalitet të ndryshëm, që është në formën e një shfaqjesimi. Ndoshta ndryshe për të nxjerrë faktin e botës së vogël të idesë që ripërsëritet në mendjet tona, por cila është pika që kurse nuk do të na sjellë ndonjë ndryshim? Sikurse e përmenda edhe më sipër, ne jemi ndërgjegjja që është gati për nisje, në procesin vendimtar të universit. Është, mendoj unë, mënyra e Platonit e të thënit siç duhet, le të hyjmë në kundërshti me faktin e botës së "paqëllimtë" e gjithçkaje që mund të ketë qenë. Por nuk gjej arsye përse nganjëherë nuk e kuptojmë

plotësisht.

Ajo që njoh është se çështja e kohës dhe përjetësisë tek "Upanishad" trajtohet nga një ngjyrim i thellë, fetar dhe moralist në të njëjtën kohë. Një nga metaforat më të mira të librit është si më poshtë vijon: "Pema e përjetësisë i ka rrënjët në parajsë lart dhe degët kalojnë poshtë në tokë" (Upanishad, Katha, 65). Ndërsa kuptimi alegorik i Pemës së Përjetësisë mund të interpretohet në shumë mënyra sipas dëshirës, vetëm diçka jepet e qartë, ai është Brahm dhe vetëm përmes tij kjo mund të bëhet e pavdekshme. Nuk ka përse ta përmendim duket se ka disa disiplina, si flijimi, disiplina fizike e jogës, frymëmarrja e shoqëruar prej saj, miqësia të cilën përpiqeni të zgjidhni. Ekziston një mendim në budizëm, që edhe pse, të jeni duke u përpjekur shumë për të arritur përjetësinë, edhe në se mendoni se mund të jeni si Odiseja duke lundruar i vetëm drejt parajsës, apo si Herkuli që përpiquej të bënte gjithçka vetë, atëherë kjo gjë nuk ka për të funksionuar. Ndërsa Katha sugjeron se ka një mënyrë, ka ende një rrugë për ta bërë vetveten të vlefshëm drejt një forme tërheqjeje, ne nuk e shtyjmë rrugën tonë drejt qiellit, por çohemi atje. Ne vetëm mund të përgatitemi për të qenë të vlefshëm për t'u dërguar atje.

Nga ana tjetër edhe pse na mbetet të besojmë se në se jemi vërtetë të këqij, nuk jemi të rilindur si një organizëm i gjallë në këtë botë. Ajo është si në interpretimin e disa formave të ferrit. Në të vërtetë si në përshkrimet metaforike të moralit të qenieve njerëzore, ideja është e lidhur ngushtë me mendimet e Dantes mbi këtë çështje. Dante i sheh vuajtjet e njerëzve në ferr, jo si ndëshkime të perëndive, por thjesht si realizimi i vërtetë, konkretizimi i vërtetë i mëkatit që kanë bërë. Në thelb, ajo të cilën vuajnë në ferr është zgjedhur prej tyre. Kjo përbën në të vërtetë njerëzimin dhe përjetimet që zgjedhim për veten tonë.

Çështja qëndron se përse njeriu ka nevojë për rrugën, apo procesin e disiplinës apo një libër të "Upanishad-it" apo Biblën apo ritet, apo Pemën e Përjetësisë, pse na duhen këto nëse jemi pothuajse në zotërim të plotë nga Perëndia? Sërish të gjitha fetë, me sa kuptoj unë nisin me pozicionin e kundërshtisë, të qenit të kundërshtuar në një mënyrë apo në tjetër nga hyjnorja. Po kështu edhe në judaizëm dhe krishterim veçanërisht, ka diçka që na ndan nga hyjnorja. Është rënia, një kundërshti origjinale, shpesh e identifikuar me kundërshtinë midis kohës dhe përjetësisë. Disa fe nuk janë të hapura për të dhe disa janë më të hapura rreth saj si: krishterimi dhe judaizmi në veçanti. Kjo është diçka që mendohet të jetë e praktikuar për racën njerëzore dhe ndonjëherë për gjithë universin.

Plutoni ndryshon nga filozofët e tjerë dhe pas periudhës së tij kryesisht në perceptimin e përjetësisë. Përjetësia ishte qëllim për Plutonin. Por një qëllim të cilin nëse e projekton në sferën e mungesës së përsosmërisë, do të jetë si një qëllim qarkues,

ILIRIA MIDIS GJIGANDEVE PARA 2210 VJETESH

Nga Martin Mato

Që më 218 shpërtheu lufta vendimtare midis Kartagjenës dhe Romës dhe deri në fundin e 218 dhe fillimin e 210 ende nuk ishte vendosur përfundimisht fati i saj. Në 218 Hanibali ishte nisur nga Spanja përmes Francës Jugore dhe ishte futur nga Alpet në Itali ndërkohë kishte goditur disa herë e gati për asgjësim legjionet romake. Ai nuk ishte aq i fortë sa ta rrethonte qytetin e Romës e ta pushtonte atë, por një pjesë e aleatëve me dhunë të Romës në Itali shkoi me të kështu që me aleatët që i mbetën besnikë, Roma nuk mund të mbrohej nga ushtria e Hanibalit për shkak të problemeve që kishte. Në anën tjetër edhe Hanibali i nevojiteshin ndihma shtesë ndaj dhe në vitin 215 lidhi një pakt alenace me mbretin maqedonas Filipin e Pestë.

Maqedonia vlerësohej atëherë si shteti më rëndësishëm politik dhe ushtarak në Mesdheun Lindor e cila shihet që prej kohës me pakënaqësi zgjerimin e pushtetit romak si dje ndikimin në rritje të Romës në Greqi, e cila me botën e saj të shteteve të vogla e të copëzuara shihej si rezervat maqedonas. Në këtë mënyrë aleanca e Kartagjenës me Maqedoninë mund të bëhej për Romën tepër e rrezikshme.

Në këtë gjendje politike Mbretërisë Ilire i ra në dorë një gjendje kyç. Kështu për aq kohë sa Iliria i qëndron besnike boshtit të alenacës romake, të dy sheshet e betejave mbeteshin të ndara dhe Roma mund ta zgjaste luftën me Maqedoninë e ta trajtonte si luftë zëvendësish e në këtë mënyrë rruga lidhëse midis Hanibalit dhe Maqedonisë që e bllokuar. Në se Ilirët kalonin me palën e kundërshtarëve të Romës atëherë Roma duhej të hiqte dorë nga aletatët e saj grekë, të tërhiqej nga Lindja tërësisht dhe të priste një sulm ushtarak nga Maqedonia në Itali. Dhe tek e fudit nuk kishin kaluar as plot 70 vjet që nga koha e e zbankimit të mbretit epirotas Pirro me trupat ndihmëse maqedonase. Ofertat nga të dyja palët nuk mungonin sepse vendimi politik i Udheheqjes

Ilire mund të përcaktonte shumë lehtë fatin në këtë luftë mes gjigandesh.

Përgjegjës për këtë vendim qe mbreti ilir Skerdilajd. Ai duhet të ketë qenë për kohën, sipas parafytyrimeve të atëhershme, një burrë i moshuar që prej kohës i përkiste rrethit të brendshëm udhëheqës i cili përcaktonte politikën ilire. Skerdilajdi qe një nga vëllezërit më të rinj të mbretit Agron që vdiq më 230 dhe një nga mbështetësit kryesorë të mbretëreshës Teuta kur ajo mori në ngarkim regjencën djaline mitur të Agronit, Pinnesin. Ai i priu ushtrisë më 230 për pushtimin e kryeqytetit epirotas Phoinike (Finiq). Ai luante një rol përcaktues në planet e Teutës për krijimin e një Fronti të Adriatikut kundër Romës, ndërsa pas disfatave të hidhura që pësoi Teuta kundër superfuqisë romake atij i duhej që më 228 të mbante të bashkuar atë që mbeti nga Mbretëria Ilire si regjent i Pinnes dhe këtë gjë nën kontrollin e pabesë të fituesit e të langoit të tyre Dhimitrit nga Farosi. Aleanca me Hanibalin dhe Maqedoninë ngjante në pamje të parë si mundësi e pashoqe për të përmbysur disfatën dhe për të vënë në jetë ëdhnërrën e Teutës për një mbretëri të Adriatikut.

Por Skerdilajdi e kishte parë se çfare mjete dhune mund të përdorte Roma për realizimin e qëllimeve të saj politike në 229 dhe 228 kundra tij dhe Teutës, në 219 në Luftën e Dytë Romako-Ilire kundër Dhimitrit nga Farosi kur ai u rebelua dhe u bë tepër i pavarur për Romën. Ndoshta kishterespekt të konsiderueshëm për rezervat të cilat Roma ishte ende në gjendje të mobilizonte. Veç kësaj vendosi për këtë krah edhe sepse krahu tjetër duhet të ishte i bllokuar ngaqë Maqedonia kishte qënë, si të thuash, armiku i trashëguar i Ilirëve, me të cilën ato të paktën që në 430 gjendeshin herë pas here në mardhënie të acaruar në grindje për ndikim në zonat e banuara pranë liqenit të Ohrit. Në këtë vendim u arrit sepse Teuta përpara se ta niste përplasjen me Romën lidhi një alenacë me Maqedoninë por u la nga ajo në baltë në një mënyrë të turpshme. Dhe së fundi qe Dhimitri i Farosit që u hodh më 228 me anën romakëve dhe paskëtaj u bë qen roje i tyre për respektimin e kushteve të paqes duke vëzhguar në këtë mënyrë Skerdilajdin dhe përfundimisht

më 219 u përzu prej tyre për arsye mosbesueshmërie dhe u pa te Filipi i Pestë si gjeneral i një njësie mercenarësh dhe ka mundësi që të jetë njohur nga ky i fundit si mbret i ligjshëm ilir. Aleanca maqedonase nuk i sillte ndonjë gjë Ilirisë sepse Maqedonia përmes fitores mbi Romën siguronte vendin e parë si forcë në Lindje dhe kështu në rrugë i qëndronte përpara vetëm një Iliri e fortë dhe pavarur.

Kështu Skerdilajdi vendosi për një lidhje aleance me Romën. Cmimi për këtë gjë qe i lartë. Herë pas herë trupa maqedonase depërtonin në vend madje me 211 Filipi pothuajse ia arriti ta pushtonte Lezhën dhe të krijonte një korridor përmes territorit ilir dhe të kishte një trampoline për kapërcimin e Adriatikut. Me mobilizimin e të gjithë forcave Ilirët bënë të pamundurën dhe e çliruan sërisht vendin e tyre. Me këtë edhe Lufta e Parë Iliro-Maqedonase e viteve 215-205 hapi një shesh dytësor lufte krahas atij kryesor dhe Hanibali humbi në Itali gjithmonë e më tepër truall. Ilirët luftonin pluftonin për ruajtjen e shtetit të tyre të sakatuar kundër pushtuesit maqedonas por në të njëjtën kohë me këtë veprim hiqnin gështenjat romake nga zjarri. Roma nuk ua shpërbleu atyre këtë besnikëri. Kur lufta maqedonase mori fund me Paqen e Foinikes me 205. Maqedonia mbeti e pacënuar madje, me zotërime në troje ilire, ndërsa ilirët që luftuan për palën romake dolën të humbur.

Në mes dy të këqijash me Romen Skerdilajdi zgjodhi atë më të voglën sepse aty pa më tepër mundësi për të mbijetuar Shteti Ilir I sakatuar. Se si do te kishte shkuar historia sikur ai të kishte vendosur ndryshe, kjo gjë s'mund të thuhet. Ndofta kjo do te kish qene mundësia e fundit për të ndaluar ekspansion romak, por për Iliria mbetej një çmim i vetëm; nën një zgjedhe maqedonase. Por për ironi të fatit të dy shtetet ndërluftuese si kundërshtari ashtu edhe aleati Romës e humbën pavarësinë e tyre 40 vjet më vonë dhe u bënë pjesë e zotërimit romak.

Marre nga *Albanische Hefte 1-1990*
Hansjörg Frommer / = Karlsruhe

Vijon nga faqja 15

qëllim i cekët. Dhe përderisa nuk ka thellësi, nuk po shkon më shumë se vetvetja dhe ajo që mbetet është vetëm një burim i jashtëzakonshëm energjie. Por nëse projektohet jashtë kësaj bote, ajo që marrim është një lëvizje rrethore e tokës. Kur është rrethore, është gati të marrim prej përsosmërisë, qoftë në se del jashtë kohës. Për këtë marrim një hierarki që vazhdon nga gjërat më të ngatërruara të cilat shkojnë sa herë i njohim qarqet kozmike. Pastaj arrijmë përmes ecjes qarkore drejt përsosmërisë, por më vonë arrijmë qëllimin e pakufishëm të përsosmërisë përmes përsosjes që vë në lëvizje imazhin rrethor të përjetësisë.

Në ilustrimin e shembullit të qëllimit kryesor të Plutonit, duhet të mbetemi tek ajo që është e pa ndryshueshme, e përsosur dhe e mirë, domethënë tek ajo që nuk ka të bëjë me pamjen e jashtme, por me realitetin e inteligjencës, nuk ka të bëjë me paranë, por me harmoninë. Më parë ai na e ka dhënë këtë, ndërkohë menjëherë kuptojmë dy gjëra: së pari se po diskuton për qeniet njerëzore që janë në nivelin e kufizimit dhe pamjes, trillet perceptuese, zhgënjimet, mendimet dhe ndryshimi i këtij fluksi të ndryshueshëm të mos ekzistencës së pjesshme. Nga ana tjetër Platoni më duket se do të ketë në një farë mënyre pranimin në botën tonë njerëzore dhe të na risjellë diçka nga përvoja jonë. Ndërsa e gjithë pika analogjike e këtij tipari, apo për këtë parabolë, është se tregon historinë për atë e cila është e njohur, por që ka një lloj spiraleje brenda saj, e cila do të na çojë nga e njohura tek e njohura. Por ka të bëjë me një univers të historive të ndryshme, por që historitë janë të organizuara në atë mënyrë sa që kur i përjetojmë së bashku, ato përbëjnë një strukturë që i mbulon. Por historitë janë mësim që nga themelet e mësimdhënies.

Këto nuk janë të njëjtat leksione, megjithëse i gjejmë kur studiojmë, “raportet e kufirit të universit”, nga T. J. Fraser-i i cili zhytet si një nga figurat e drejta shkencore të kohës sonë. Një prej atyre gjërave që mësojmë nga libri i tij është kuptimi

i plotë i kohës i cili mbetet ende sfidë e madhe. Sipas Fraser-it evolucioni ynë mbi mendimin e kohës sipas termit të orës është një sasi decimale e pafundme e krahasuar me evolucionin e universit. Njësia matëse e universit fizik nuk ka ecur përpara dukshëm, përveç rastit kur jemi zhvilluar mendërisht si lloje në këto miliona vitet e fundit.

Sipas pikëpamjes së Fraser-it, një prej atyre gjërave që zhduket është përfundimi midis qenieve njerëzore dhe natyrës. Prandaj, “Nocioni i zakonshëm i përjetësisë mbart një ngarkesë të rëndë kulturore” (Fraser-i 75). Apo për më tepër përfshihet në të gjitha llojet e ndërprerjeve që ekzistuan madje që përpara se të vinin qeniet njerëzore. Kështu pra qeniet njerëzore janë krijesa në lëvizje të evolucionit. Së fundi, “për riprodhimin e llojeve, llogaritja e çdo individit si një organizëm i ndryshëm është më se i garantuar. Por saktësisht, ajo që e përbën një njeri dhe ajo që e formon shoqërinë kthehet në problematike ndërsa ulet drejt formave më të thjeshta të jetës. Ndërsa ende lloji i identitetit i zbuluar midis pjesëzave fizike të të njëjtave llojeve nuk ekziston në dominimin e jetës, çdo bakterie është në një farë mënyre e ndryshme nga një tjetër brenda në grup” (Fraser, 9).

Njëkohësisht nëse ekzistenca e gjithçkaje varet nga komunikimi me i gjithçkaje tjetër, sikurse Ilia Prigogine thotë, atëherë këto komunikime mbeten gjithmonë pafundësisht hallka të një opinionit të pakufizuar, si një palë xhama syzesh që shohin njëri – tjetrin. Për pasojë ne dhe pjesa tjetër e universit jemi gjithmonë duke u endur në cepin e radikalizmit dhe ndryshimit irracional. Prandaj universi me këtë lloj arsyesitimi është jashtë kontrollit. Sipas kësaj logjike, për sa i takon asaj që do të ndodhë në të ardhmen, është thjesht çështje superpozimi e mundësive të ndryshme. Universi nuk përbëhet nga sende dhe ngjarje, por përbëhet nga mundësi. Kjo është pjesërisht sepse “ekzistenca e masës së kohës nuk është çështje e racionales. Por është fakti i detyruar nga vëzhgimi. Megjithëse është vetëm në vitet e fundit se rezultatet që morëm nga studimi i dinamikës të sistemeve të paqëndrueshme na çojnë tek riformulimi i dinamikës së nivelit

statistikor dhe të përfundojë se kjo formulë të çon në zgjerimin e mekanizmave klasike dhe kuantike” (Prigogine, 74).

Megjithatë universi është në dobësim e sipër nga rritja e çrregullimeve termike. Ashtu sikurse thotë Turner për këtë çështje: “tani shkencëtarët kanë arritur të kuptojnë se duket si një çrregullim në terma të dinamikës klasike” (Turner, 143). Kjo mund të jetë në të vërtetë rritja e nivelit të ujërave, apo mund të përshkruhet si rritje entropie (masa çrregulluese që ekziston në sistem) si shpjegim i të gjitha gjendjeve në të cilën mund të ndodhet një sistem. Mund ta përshkruajmë rritjen si entropi e cila zë vend me kohën si shtim i informacionit.

Si për ta mbyllur, asgjë prej sa thashë më sipër është çudi e vërtetë. Me përparimet e shumë intelektualëve të mëdhenj, kemi zbuluar se edhe pse një e vërtetë humbet, lind një tjetër. Kur zbuluam fizikën e Ajnshtajnit se hapësira dhe koha janë relative, zbuluam se hapësira dhe koha janë në mënyrë saktësisht të matshme, në të njëjtën kohë. Sipas teorisë kuantike, shumë prej pa sigurive hyjnë në tabelën e fizikës, por matematika statistike bëhet edhe më e saktë dhe ne bëheshim gati ta kuptonim, masnim dhe të mundnim të kapnim ato gjëra në nivele përpikërie si kurrë më parë. Nocioni i studimit të kohës është i këtitillë. Nuk besoj se ndokush do të sjellë ndonjë përfundim dhe ta mbyllë diskutimin për kohën. Nga ana tjetër, studimi i kohës do të na sigurojë me disa ide për çdo fushë tjetër. E mira është se metaforat do të qëndrojnë gjithmonë aty për studentët dhe lektorët e çdo kohe, në pritje për të kapur idenë e mendimit, në një platformë më të mirë perceptimi.

Marinaj është kandidat për Ph.D (Doktor i Filozofisë) në Letërsi në Universitetin e Teksasit në Dallas dhe pedagog i letërsisë në Richland College.

Leksioni është shkruar dhe dhënë në anglisht me rastin e konferencës “Shkrimtarët në Universitete” në Harvard, më 26 janar, 2008. Botohet për herë të parë në shqip, nën përkthimin e Irena Papingjit. (Shënime të Redaksisë).